

LES REGULAE AD DIRECTIONEM INGENII COM A ESCRIPTURA INICIAL DEL CARTESIANISME¹

Jordi SALES i CODERCH

L'escriptura més inicial de les *Regulae* és la proposta de reforma dels estudis, sigui en els prolongaments de la dialèctica ramista (Robinet, 1996), de l'argumentació que acompanya la introducció i foment dels estudis matemàtics com a formació pels jesuïtes matemàtics com Clavius,² i també, certament, en oposició als escrits aristotèlics (Marion, 1981). Les *Regulae* (ca. 1628) són un llibre estrany, inacabat, secret³, conservat com un manuscrit de recerca⁴, que té una posterioritat immediata en l'ús que en fan el *Tractatus Intellectus Emendatione* de Spinoza (ca. 1661), els autors de la *Logique de Port-Royal* (2a. ed. de 1664), Malebranche a *La Recherche de la Vérité* (1674) abans de l'*editio princeps* d'Amsterdam (1701), posterior a la traducció holandesa de Glazemaker (1684). Aquesta recepció, com ha observat S.Turró, determina la naturalesa del manuscrit com la lògica que mancava al sistema cartesiana de filosofia.⁵ Convé esbrinar les circumstàncies d'aquest escrit, les claus de la seva problemàtica unitat i el diàleg que sobre elles fan altres escrits metodològics del s. XVII.

Hom cita repetidament paraules de Heidegger per tal de justificar el sentit de l'actual atenció a aquest escrit cartesiana: «*únicament qui hagi pensat realment i detingudament aquest escrit està en condicions de tenir una sospita del que passa a la ciència moderna*» o bé «*el mètode s'ha de comprendre metafísicament com camí envers una determinació essencial de la*

1. Una primera versió d'aquest escrit fou una comunicació al Centre d'Estudis Cartesians de la Secció de Filosofia Moderna de la Societat Catalana de Filosofia durant el curs 1996-1997.

2. Aquesta direcció a penes ha estat explorada en els estudis cartesians; la mostra que en dona els fragments traduïts per Michelle Beyssade dels *Prolegomena* de Clavius als *Elementa* d'Euclides n'indica el seu interès. Vid. Grimaldi-Marion (eds.) *Le Discours et sa méthode*, Paris, 1987.

3. En l'estudi de la literatura filosòfica com en el de tota literatura convé diferenciar el tractament que es dona als textos que un autor ha editat o fet circular amb voluntat de comunicar a un públic dels que no tenen aquest caràcter.

4. El fet que Descartes conservés el manuscrit de les *Regulae* entre els seus papers li dona un valor com a font dels plantejaments posteriors.

5. S.Turró escriu en la introducció de la seva edició: «quan el 1684 i el 1701 s'imprimeix el text cartesiana, el seu lloc en la "història efectiva" de la filosofia moderna estava ja predeterminat: lluny de ser vist com un manuscrit primerenc, inacabat i inèdit, va ser pres per la gran obra doctrinal sobre el mètode en perfecta continuïtat amb els interessos de la generació següent», p.10.

veritat, que pugui fonamentar-se exclusivament en el poder de l'home»,⁶ amb la qual cosa hom predetermina excessivament la direcció de la mateixa atenció a aquest text cartesà que ja només ens parla des del sentit que li hem dictat d'entrada. La nostra interrogació es guiarà per les següents qüestions: Qui parla a qui, des d'on i com, sota quin model s'estableix una comunicació mancada que acabarà en el secret? En les pàgines que segueixen ens proposem l'aclariment de l'expressió «Regulae ad directionem ingenii», l'estudi dels passatges autobiogràfics de l'escrit, i la relació entre el tema de la reforma dels estudis i el tractat del mètode.⁷

1. Aclariment del títol de les Regulae: Regulae ad directionem ingenii

S'ha discutit si el manuscrit original perdut portava un títol o si aquest ha estat generalitzat sobre el de la primera regla. També s'ha discutit si el títol general era el de *Regulae ad directionem ingenii in inquirenda veritate* o el de les variants més breus *Regulae ad directionem ingenii* segons la còpia d'Amsterdam o el de *Regulae de inquirenda veritate* segons la còpia de Hannover i una carta de Leibniz a Johan Bernouilli.⁸ Semblaria versemblant pensar que aquesta tercera possibilitat és una nomenclatura únicament leibniziana⁹ i caldria discernir entre les dues restants possibilitats. Sigui com sigui, ara comentarem únicament l'expressió *Regulae ad directionem ingenii*.

El fet que Descartes formulí regles diverses amb una finalitat general s'ha aproximat a l'ús ignasià als *Exercitia Spiritualia*. Allí trobem regles pel discerniment dels esperits, la distribució d'almoines o per sentir amb l'Església.¹⁰

6. M. Heidegger: *Die Frage nach dem Ding* (1962).

7. Bibliografia: 1. Edicions i Traduccions de les *Regulae*: René Descartes: *Regles per a la Direcció de l'enginy*. Traducció i Edició a cura de Salvi Turró. Barcelona, 1998 (= Trad. Turró, 1998). René Descartes: *Reglas para la dirección del espíritu*. Introducción, traducción y notas de Juan Manuel Navarro Cordón. Madrid, 1984 (= Trad. Navarro, 1984); René Descartes: *Regulae ad directionem ingenii*. Texte critique établi par Giovanni Crapulli avec la version hollandaise du XVIIe siècle, La Haye, 1966. (= Ed. Crapulli); *Regulae ad directionem Ingenii*, kritisch revidiert und herausgeben von Heinrich Springmeyer und Hans G. Xekl. Hamburg, 1972 (=Ed. Springmeyer); *Regeln zur Ausrichtung der Erkenntniskraft*, Hamburg, 1974 (= Trad. Gäbe); René Descartes: *Regles Utiles et Claires pour la Direction de L'Esprit en la Recherche de la Verité*. Traduction selon le lexique cartésien, et annotation conceptuelle par Jean-Luc Marion avec des notes mathématiques de Pierre Costabel, La Haye, 1977 (= Trad. Marion). 2. Vocabulari de les *Regulae*: Armogathe, J.R. i Marion J. L., *Index des Regulae ad directionem ingenii de René Descartes*, Roma, Lessico Intelletuale Europeo, 1976. 3) Estudis de les *Regulae*: L. Beck, *The Method of Descartes*, Oxford, 1952; J. P. Weber: *La constitution du texte des Regulae*, Paris, 1964 (= Weber, 1964); W. Röd: *Descartes's Erste Philosophie*, Bonn, 1971; L. Gäbe: *Descartes's Selbstkritik*, Hamburg, 1972; J. L. Marion: *Sur l'ontologie grise de Descartes*, Paris, 1a. ed. 1975, 2a. ed. 1981 (Marion, 1981); A. Robinet: *Aux sources de l'esprit cartésien. L'axe La Ramée-Descartes de la Dialectique de 1555 aux Regulae*, Paris, 1996 (= Robinet, 1996).

8. Gerhardt, MS, III, 2, 726. Sobre el nom de les *Regulae*: Ed. Caprulli p. 85 n.1 i Trad. Marion pp. 85-87.

9. *Inquiro* és un verb molt poc freqüent a les RR: 5 ocurrences contra, per exemple, les 71 d'*invenio*.

10. Ignacio de Loyola, *Exercitia Spiritualia* in *Monumenta Historica Societatis Jesu*, t. 57 Roma, 1938: «Regulae aliquot ad motus animae, quos diversi excitant spiritus, discerandos» p. 510; «Regulae aliae utiles ad plenierum spirituum discusionem» p. 528; «Regulae nonnullae in distribuendi elemosynis servendae» p. 535; «Regulae aliquot servandae, ut cum orthodoxa Ecclesia vere sentiamus» p. 548.

En el cas de Descartes les regles estan destinades *ad directionem ingenii*. Cal comprendre primerament, doncs, què és l'*ingenium* i que és el que fa que pugui ésser dirigit.

Ingenium: enginy, natural, intel·ligència o talent es tradueix també per esperit, però al meu judici no és una bona traducció. Recentment s'ha observat que el terme no té res a veure amb el *Geist* alemany ni amb qualsevol sentit romàntic del terme esperit, convé no refusar-li «la *dimension industrielle* qui l'élémente du *dedans*». ¹¹ Des de dintre d'ell mateix, *in-ingenium*, naturalment, «ingenium» «c'est le naturel». ¹² El terme té un ús corrent en les dialèctiques ramistes. L'aristotèlic obert al ramisme Keckermann que tracta la qüestió molt àmpliament, recorda que Lluís Vives designava per *ingenium* l'accés fàcil a la intuïció i la capacitat de comprendre i en dona una definició treballada. ¹³ El traductor holandès del segle XVII J. H. Glazemaker (1620-1682) tradueix unes vegades per *Vernunft* i d'altres per *Verstant*. Ens trobem amb una varietat de solucions dels traductors de distintes llengües en la traducció d'*ingenium* al títol de les *Regulae*. Tenim: *Mind*, ¹⁴ *Mente*, ¹⁵ *Entendimiento*, ¹⁶ *Erkenntniskraft*, ¹⁷ *Spirito*, ¹⁸ *Esprit*, ¹⁹ *Espíritu*, ²⁰ *Esperit*, *Enginy*? ²¹ El Diccionari de l'Institut defineix *enginy* com «esperit d'invenció; habilitat, aptitud a trobar els mitjans d'aconseguir o d'executar alguna cosa». *Ingenium* surt 60 vegades a les *Regulae*. De totes elles la més semblant a una definició és un passatge de la R. XII en la qual es parla d'una *vis cognoscens* que rep diversos noms: enteniment pur, imaginació, memòria o sentit segons les diverses funcions (*functiones*) que realitza; però pròpiament (*propie*) s'anomena *ingenium* quan forma noves idees en la fantasia o quan s'aplica a les ja formades. ²² Això explica la bondat de la solució de Gåbe de traduir *ingenium* per *Erkenntniskraft*, si és que s'opina, contra el queensem nosaltres, que l'*enginy* català no reté el sentit de l'*ingenium* llatí, que és el de la *vis cognoscens* natural. *Ingenium* és, com el *Gemüt* kantian, la unitat de la força cognoscitiva per damunt de la distinció de facultats, que poden donar socors (*auxilia*) mitjançant l'habilitat humana (*industria hominum*) als defectes o deficiències del nostre natural nucli cognoscitiu (*ad supplendos ingenii defectus*).

11. A. Philonenko: *Relire Descartes. Le génie de la pensée française*. Paris, 1994, pp. 33-34.

12. A. Robinet: *Aux Sources de l'esprit cartésien. L'axe La Ramée-Descartes de la Dialectique de 1555 aux Regulae*. Paris, Vrin, 1996. p. 201.

13. B. Keckerman «*Ingenium est promptitudo animae ad expedite apprehendendum sive assequendum, et vere dextreque indicandum id quod intellectu proponitur*» citat per A. Robinet *op. cit.* p.203.

14. *Rules for the Direction of the Mind*, trad. L. J. Lafleur, 1961.

15. *Reglas para la dirección de la mente* trad. F. de P. Samaranch, Buenos Aires, 1966; *Reglas para la dirección de la mente* trad. J. Soriano Gamazo, Maracaibo, 1966.

16. *Reglas para la dirección del entendimiento*, trad. C. Anibal Leal, Buenos Aires, 1969.

17. *Regeln zur Ausrichtung der Erkenntniskraft*, trad. L. Gåbe, Hamburg, 1972.

18. *Regole per la direzione dello spirito*, trad. S. Arcoleo, Padova, 1971.

19. *Règles Utiles et Claires pour la Direction de L'Esprit en la Recherche de la Verité*, traduction selon le lexique cartésien, et annotation conceptuelle par Jean-Luc Marion.

20. *Reglas para la dirección del espíritu*, trad. M. Mindán, 1935; *Reglas para la dirección del espíritu*. Introducció, traducció i notes de Juan Manuel Navarro Cordón, Madrid, 1984.

21. Vegi's els dubtes de Salvi Turró i la justificació de la seva opció final per *enginy*: Introducció pp. 40-41.

22. «*propie autem ingenii appellatur, cum modo in phantasia novas format, modos jam factis incumbit*» R. XII, 416, 8.

L'enginy és natural,²³ és nostre,²⁴ propi de tots els homes²⁵ en front del jo autobiogràfic del *Discurs* o l'ego de les *Meditacions*, que advé en cada cas al jo que fa la *meditatio*. L'enginy apareix en la nostra observació dels homes com graduat²⁶ i dotat d'un moviment²⁷ que pot ser erràtic²⁸ o lent.²⁹ L'enginy pot restar confús³⁰ o ser cegat a causa dels estudis desordenats,³¹ o bé exercit per nosaltres mateixos³² i cultivat³³ cap el màxim de la seva capacitat,³⁴ màxim que pot ser determinat com el seu abast³⁵ i contemplat en el seus límits.³⁶

23. «me fateor *natum* esse ingenio, ut...» R. X, 403, 12; «Eo enim *scriptores* solent esse ingenio, ut...» R. III, 366, 23; «quippe exercent *puerorum* ingenia...» R. II, 363, 24; «*vulgi* ingenii accommodata ludibria...» R. I, 360, 29

24. «*nostra* ingenia videtur sufficere» R. II, 362, 3; «motum quemdam ingenii *nostrum*» R. XI, 407, 20; «ne scilicet aliquam ingenii *nostrum* partem obiecti» R. XVI, 458, 12

25. «veritatum semina *humanis* ingenii a natura insita» R. IV-B, 376, 13; «notavissem semper *humana* ingenia, praetermissis iis quae facile se putant praestare posse, protinus ad nova & grandiora festinare» R. IV-B, 378, 23; «hic solent falli *humani* ingenia» R. XIII, 435, 8; «sed vel novo aliquo sensu instructos esse oportet vel mente divina; quicquid autem hac in re ab *humano* ingenio praestari potest, nos adeptos esse credemus...» R. XIX, 439, 6; «ita tamen praecoccupata sunt *mortalium* ingenia...» R. XIV, 446, 12.

26. «a *majoris* ingenii» R. IV-A, 373, 6; «de *majoribus* ingenii tam male sentire» R. XIII, 433, 15; «*majori* ingenio R. XII, 428, 14; «Nemo enim tam *hebeti* ingenio est...» R. XII, 425, 24; «quatumvis *mediocrius* sit ingenio» R. VIII, 399, 26.

27. «*motum* quemdam ingenii *nostrum*» R. XI, 407, 20.

28. «Frequenter enim nonnulli in propositionibus investigandis ita festinant, ut ad illarum solutionem *vagum* ingenium aplicent» R. XIII, 434, 19.

29. «...hoc enim pacto, dum memoriae subvenitur, ingenii etiam *tarditas* emendatur, eiusque capacitas quadam ratione extenditur» R. VII, 388, 8; «Qua quidem ratione ingenii *tarditatem* emendari nemo videt, et illius etiam amplificare capacitatem» R. XI, 409, 8.

30. «qui ad multa simul cogitationis actu solet attendere, *confuso* ingenio est» R. IX, 401, 3.

31. «certissimum enim est, per ejusmodi studia inordinata, et meditationes obscuras, naturale lumen cionfundi atque ingenia *excaecari*» R. IV-A, 371, 9

32. «Ad quod quidem nonnulli longe aptiores nascuntur, quam caeteri, sed arte etiam et *exercitio* ingenia ad hoc reddi possunt longe aptiora» R. IX, 402, 3; «quae omnia mirum quantum ingenia *exerceant*, modo non ab aliis illorum inventionem mutuemur, sed a nobis ipsis» R. X 404, 15. Com veurem la relació a la *inventio* és un tema fonamental en l'origen de la reflexió cartesiana sobre el mètode.

33. Descartes diu als passatges autobiogràfics de les *Regulae* que ell ha cultivat (*excolui*): l'Aritmètica i la Geometria (R. IV-B, 374-19), la Mathesis Universalis (R. IV-B, 379, 5), el Methodus (R. X, 404), les facultats de l'enginy i l'enginy: «et simul praecipuas ingenii facultates *excolere*, perspicacitatem scilicet, res singulas distincte intiendo, et sagacitatem, unas ex aliis artificiose deducendo» R. IX, inici, 400, 21; «Quam divisionem non sine consilio inivimus, tum ut nulla dicere cogamur, quae sequentium cognitionem praesupponunt, tum ut illa priora doceamus, quibus etiam *ad ingenia excolenda* prius incumbendum esse sentimus» R. XII (final), 429, 12.

34. El terme «capacitas» regeix normalment «ingenii»: «ingenii etiam *tarditas* emendatur, eiusque *capacitas* quadam ratione extenditur» R. VIII, 388, 8; «maxime augetur ingenii *capacitas*» R. XI (enunciat) 407, 7; «Qua quidem ratione ingenii *tarditatem* emendari nemo non videt, et illius etiam amplificare *capacitatem*» R. XI, 409, 8; «ut nullibi major ingenii *capacitas* requiratur» R. XII (final), 429, 25; «quod frustra ingenii *capacitatem* occupet» R. XVI, 455, 23; les altres ocurrències són: «saepe intellectus *nostrum* *capacitas* non est tanta» R. VII, 388, 8; «et tota cognitionis humanae *capacitati* aptentur» R. X 404, 18; «usu *capacitatem* acquirunt» R. IX, 401, 5.

35. Les quatre ocurrències de *captum* estan totes elles associades a *ingenium*: «supra omnem humani ingenii *captum* positam esse ejus cognitionem» R. VII, 389, 6; «illa eadem omnem humani ingenii *captum* excedere» R. VIII 396, 22; «vel denique rem quae sitam omnem ingenii *captum* excedere demonstrabit» R. VIII, 400, 8; «quae vim habeant occultam et supra *captum* humani ingenii» R. XII, 426, 18.

36. «non opus est ingenia *limitibus* ullis cohibere» R. I, 360, 12; «Neque res ardua aut difficilis videri debet, ejus, quod in nobis ipsis sentimus, ingenii *limites* definire, cum saepe de illis etiam, quae extra nos sunt et valde aliena, non dubitemus judicare» R. VIII, 398, 12;

Directio surt únicament al títol de les *Regulae*, a l'enunciat de la primera regla³⁷, i en el que podríem dir que és la repetició de l'enunciat de la regla dins el comentari ens trobem amb la forma verbal *dirigamus*: els estudis han d'estar dirigits cap a una finalitat general i apartar-se dels fins particulars³⁸. Aplicar els estudis a una finalitat general comporta prescindir de la justificació que pot fer de cada temàtica particular d'estudi una finalitat en ella mateixa. Comporta, també, redefinir el conjunt dels estudis des d'una perspectiva que compromet l'atenció a descentrar-se d'allò que en el si dels estudis particulars ja és una habitud temàtica prou justificada en ella mateixa, cap tot el que passa «*de iis omnibus quae occurrunt*» (R. I, 359, 5). L'enginy s'ha de recentrar en poder parlar sòlidament sobre tot el que passa. Aquest joc de descentrament i de recentrament és la tasca que defineix l'escriptura cartesiana d'aquestes planes com a direcció de l'enginy.

Ad directionem ingenii: no llegirem mai prou bé aquest opuscle-tractat inacabat que són les *Regulae ad directionem ingenii*, si abans no ens causa alguna sorpresa la finalitat a la qual es dedica: *ad directionem ingenii*. *Ingenium*, enginy, o natural, és allò que sorgeix com un do, o més senzillament com un sorgir, i que es manifesta en la seva operació. Que l'*ingenium* pugui ésser dirigit no és cap obvietat. Dirigir el brollar demana el lloc d'una distància de si mateix a si mateix, molt més enigmàtica del que sembla. Si l'enginy natural és originari, d'on redimonis deriva o procedeix la possibilitat de la *directio*? Si la *directio* se'ns fa molt connatural com a tasca familiar d'operacions semblants, per què troba com a resistència una *x* a dirigir? Abans de fer molts escarafalls sobre l'anomenat dualisme cartesià entre *x*, y (ànima/cos, enteniment/voluntat) convé aturar-se en el punt zero d'una dualitat aparentment irreductible que sorgeix sempre que alguna cosa com una vida d'estudi pot ser orientada o dirigida. Què ens admira o amoïna més: que el natural-*ingenium* no sigui l'operador únic i que s'esgoti com una passivitat a la qual la *directio* li pugui advenir, o que la *directio* no sigui tan sobirana que es topi amb una dada-resistència a la qual cal conduir?³⁹ La tensió *ingenium-directio/directio-ingenium* és una forta interrogació als monismes cognoscitius apressats: on és la unitat i on l'aparença en l'intent de reconciliació de la tensió abans que s'explíciti com a tal? En

«nihil enim tam multiplex esse potest aut dispersum, quod per illam de qua egimus, enumerationem certiss *limitibus* circumscribi atque in aliquot capita disponi non possit» R. VIII, 398, 19. L. Gåbe suposa en el seu *Descartes 's Selbskritik* (1972) una autocrítica cartesiana respecte a la limitació cognoscitiva de 1628. La tesi es fonamenta en els següents textos: a) A Mersenne, 15 d'abril de 1630; b) A Mersenne, 10 de maig de 1632; c) A Vatie, 22 de febrer de 1638.

37. «*Studiorum finis esse debet ingenii directio ad solida et vera, de iis omnibus quae occurrunt, proferenda judicium*» R. I, 359, 5.

38. «*Ac proinde non immerito hanc regulam primam omnium proponimus, quia nihil prius a recta quaerendae veritatis via nos abducit, quam si non ad hunc finem generalem, sed ad aliquos particulares studia dirigamus*» R. I, 360, 26.

39. El sentir amb l'Església ignasià té la mateixa estructura com a tensió: o bé el sentir és ja tan fort que no hi ha cap altra cosa que el sentir amb el meu sentir, o bé l'església-assembly és tan directora que no hi ha sentir que la resisteixi. Un sentir que no s'ajunta a res més que a ell mateix, o un ajuntar que no ajunta res donat que no existeix res més que ell mateix, són els dos rostres paroxismals d'una mateixa confusió: una unitat que no ajunta o unifica res perquè no sap estar atenta a la dualitat irreductible en la paciència d'un treball.

un *ingenium* tan *ingenium* que redueix la *directio* a 0, o bé una *directio* tan *directio* que redueix a zero allò que se li podria resistir?⁴⁰

Regula. La forma d'aquest estrany escrit cartesià és el d'una sèrie de vint-i-un enunciat a cada un dels quals segueix un comentari, tret dels tres darrers. L'enunciat és segons el vocabulari cartesià una regla, precepte o proposició. Com és natural *regula* té un ampli ús en l'escriptura cartesiana: el text repeteix «*regula*» encapçalant cada enunciat, i les referències als enunciat en els comentaris s'introdueixen per fórmules com «*haec regula*», «*per regulam*», «*ad regulam*», «*juxta regulam*». *Praeceptum* i també *propositio* funcionen en l'escriptura cartesiana com a sinònims de *regula*. Una regla segons l'ús cartesià del terme és un enunciat o proposició normatiu que s'ha de complir o observar,⁴¹ que prohibeix,⁴² contra el que es peca⁴³ i que ensenya.⁴⁴ Una regla és, en el nostre ús actual de l'idioma, «allò que ha de *dirigir* la conducta dels homes en l'estudi d'una ciència, en la pràctica d'un art, en l'execució d'alguna cosa» (DLC). Com dèiem en parlar de la *directio ingenii*, la distància de si a si que la noció exigeix dista molt d'ésser immediata; el mateix passa en la noció de regla. L'enginy, el natural, té a la vegada un fora de si des d'on la direcció li pot advenir. *Les regles* exerceixen la direcció de x per tal de disciplinar-lo i conduir-lo, la submissió de x a regles fóra la condició única per conformar x a y.⁴⁵ Convé captar la dinàmica de la situació en un exemple el més senzill possible: el moure'ns en una cuina entre instruments i aliments és un nostre natural que sotmès a la disciplina d'una recepta ens fa cuiners.

Regulae. El plural és un plural obert o indefinit i l'escriptura cartesiana no el tancarà. Des de l'horitzó que estem obrint la reducció als quatre preceptes de la segona part del *Discurs*, és un moment tàcit d'autocrítica cartesiana perquè el nombre obert de *Regulae* és, com el gran nombre de preceptes de la lògica tradicional, un defecte. La prolixitat en el nombre de preceptes és considerada com una feblesa tant en el *Discurs del Mètode*

40. És la interpretació dels neokantians i sota la seva òrbita la de J. Segond que usa l'expressió «monisme de la connaissance»: «Descartes supprime donc deux choses que les philosophes et le vulgaire avaient admises pareillement. D'abord, la diversité des sciences et leur indépendance relative. Ensuite, et corrélativement, l'hétérogénéité de l'intelligence comme faculté de connaître. Double suppression qui résulte de la notion initiale de la certitude toujours identique à soi. Or cette simplification, qui est la même de part et d'autre, doit nous faire envisager comme identiques l'un à l'autre les deux termes auxquels il semble qu'elle aboutira tour à tour. Connaissance homogène et faculté de connaître homogène coïncident; il y a identité entre la science une et l'intelligence une: double aspect de l'unique certitude. C'est ici la grande révolution inaugure vraiment un monisme de la connaissance...» J. Segond: *La sagesse cartésienne et la doctrine de la science*, Paris, Vrin, 1932, p. 37. Citat per G. Rodis-Lewis, *Descartes*, 1984, p. 127.

41. «...si hanc regula bene servamus» R. II, 363, 5; «ad quas hujus regulae observatio nos reducat» R. II, 363, 19; «quomodo haec regula possit observari» R. XIII, 431, 18.

42. «...per hanc regulam prohibebitur» R. VIII, 396, 20. *Prohibeo* només surt aquesta vegada.

43. «Et quidem illi omnes in hanc regulam peccant» R. V, 380, 17; «peccaret enim in regulam tertiam», R. VIII, 394, 10.

44. «Etsi nihil valde novum haec propositio docere videatur «R. VI, 397, 16; «haec propositio docet...» R. X, 404, 7. «Haec regula... docet in genere quae in particulari...» R. XII 410-411; «superiores quatuor regulae docuerunt...» R. XVII, 459, 19.

45. «Cette régence la pensée par la discipliner et la conduire, c'est aux règles de l'exercer. De la conformité de la pensée à l'ordre, l'unique condition est sa soumission aux règles» N. Grimaldi, *L'Expérience de la pensée dans la philosophie de Descartes* p. 126.

(1637) (on la consideració és fórmula en el llenguatge de la moral i de la política),⁴⁶ com en les *Regulae* (que parlen de la «imperitia» i la manca de transparència del «*Doctor*» que no sap reduir la multitud de regles o preceptes a la unitat).⁴⁷ L'escrit particular que són les *Regulae* s'anomena a si mateix diverses vegades «tractatus» i anuncia en dos llocs la seva estructura completa com a tal; però, per dir-ho d'alguna manera, això li advé al ritme del desplegament del comentari, sense que estructurari la sèrie indefinida i sense articulacions expressives dels enunciats. Certament les *Regulae* es diferencien del *Discurs*, però no perquè siguin clarament «un exposé complet et ostensif de la méthode» (Fichant), sinó perquè la voluntat de comunicar amb un lector que l'escriptura cartesiana mostra té uns *revestiments* distints en els dos casos: un llenguatge autobiogràfic el segon, inicialment sobre la reforma dels estudis el primer.

2. Les situacions autobiogràfiques a les *Regulae*

En la nostra actualitat tendim a pensar el moment metòdic de les filosofies del segle disset com epistemologia que s'autojustifica com a filosofia de la ciència. La ciència moderna és la realitat emergent en el segle XVII que s'expandirà en la Il·lustració del segle XVIII, l'esperit positiu del segle dinou i les tecnologies i economies del nostre segle. Aquest vector determina la legitimitat cognoscitiva ambiental de retòriques respecte a les quals som molt passius i respecte a les quals un pobre discurs filosòfic s'hauria de justificar o autoimmolar-se en els funerals més o menys sofisticats de la seva existència passada. En l'anàlisi, l'hermenèutica o la conversa rortyana podem trobar remeis avorrits al proclamat cansament epistemològic universal⁴⁸ i en l'afirmació que el realisme filosòfic és sobretot una qüestió de mal gust.⁴⁹ Aquesta actitud es pot, més o menys, emparentar i reconciliar amb activismes residuals, verbalistes i professorals, de major o menor intensitat que segueixen els eslògans de la postmodernitat sota el patrocini de Nietzsche i Heidegger —la tercera onada de modernitat segons la terminologia de Leo Strauss. Des d'aquesta confluència podem assistir com a espectadors, o clients, a la multitud de filosofies mínimes, també més o menys avorrides.⁵⁰

46. «Et comme la multitude des lois fournit souvent des excuses aux vices, en sorte qu'un État est bien meixu réglé lorsque n'en ayant que fort peu, elles y sont fort étroitement observées; ainsi au lieu de ce grand nombre de préceptes dont la logique est composée, je crus que j'aurais assez des quatre suivants, pourvu que je prisse une ferme résolution de ne manquer pas une seule fois à les observer» AT, VI, 18.

47. «Multitudo regularum saepe ex Doctoris imperitia procedit, et quae ad unicum generalem praeceptum possent reduci, minus perspicua sunt si in multa particularia dividantur» R. XVIII, 461, 16-17.

48. La proclamació del cansament epistemològic universal és una afirmació de Richard Rorty: «el problema de la raó no pot ser formulat sense un retorn als punts de vista epistemològics que en realitat *ningú* no desitja ressuscitar» R. Rorty: *Philosophy and the Mirror of Nature*, p. 37.

49. «Pensar Wittgenstein i Heidegger com si tinguessin punts de vista sobre com són les coses no és exactament estar equivocat sobre com són les coses; és justament tenir mal gust.» R. Rorty: *Ibid.*, pp. 372-373.

50. La proclamació de l'avorriment com a criteri decisiu respecte al minimalisme filosòfic és de Stanley Rosen: *Hermenèutica com a política*, Barcelona, Barcelonasa d'Edicions, 1992, p. 234 s.

La perspectiva dels textos metodològics del segle XVII, en concret primerament les *Regulae* però també d'altres molts escrits, com per exemple el *Tractatus Intellectus emendatione* de Spinoza, és, si ho mirem prou bé, molt distinta. El que no hi ha a les filosofies del disset és l'obvietat i nobleza reconeguda d'una epistemologia respecte a una ciència.⁵¹ En conseqüència, el moment o factor metòdic està circumstanciat de tota una altra manera. Una manera que, per tal de dir-ho breument, s'ha de guanyar l'atenció del lector en comptes de suposar-la com avui des de l'obvietat del prestigi social d'allò que és, o es diu, científic. El saber oficialitzat el representaven al segle XVII els aristotèlics, i la curiositat lliure atreïa els esperits amb la força d'una ruptura. Els científics del nostre segle, sobretot els divulgatius, s'assemblen més als aristotèlics del segle XVII que als homes alliberats del «jou» de l'escola que s'interessaven per les coses.

Comentem breument des d'aquestes consideracions el contrast entre les *Regulae* (ca.1628) i el *Tractatus Intellectus Emendatione* (ca.1661).⁵² El tractat metodològic spinozià adopta un revestiment de moralista hel·lenístic estoic o epicuri; mentre el *tractatus cartesià de methodo* adopta una disfressa distinta: el Descartes metodològic es vesteix de reformador escolar en les *Regulae* i de confident autobiogràfic en el *Discurs*. El revestiment que Hobbes adopta per a l'exposició de la totalitat del seu sistema fóra l'euclidi, d'aquí els *Elementa Philosophiae* com a títol del conjunt format pel *De Corpore*, *De Homine*, *De Cive*.⁵³ El tema sobre el qual l'escriptura spinoziana es determina com una variació és el de la *vita beata* com a recerca del *verum bonum* o del *summum bonum*, ja des del començament del tractat. L'*experientia* inicial —com ens calgui com a lectors determinar-la— ensenya la vanitat de tot el que passa en la vida corrent. Si determinem aquesta experiència com una primera forma del «*sentimus experimurque nos aeternos esse*» del final de l'*Ethica*, estariem davant d'una circularitat, de la presència misteriosa i secreta del final de tota filosofia en el seu inici. Sembla més probable, però, que estem davant d'una experiència comuna, l'*experientia vaga*⁵⁴ de TIE, 19 —en el sentit d'erràtica com proposa

51. Y. Belaval observa en algun lloc parlant de Leibniz que pròpiament una filosofia davant una ciència en situació epistemològica no es dona fins a la situació de la crítica kantiana davant la física newtoniana.

52. A la col·lecció de Textos Filosòfics hi ha una versió de Jaume Medina i edició de Pere Lluís Font. Les pp. 51-54 contenen una bona bibliografia sobre Spinoza. Complements respecte al TIE: N. Kleever, *Commentary of Spinoza's DE I*, 1986; el número de 1987, 71, 1, de la *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* està tot ell dedicat als primers escrits de Spinoza, amb importants articles de Mignini, Akkerman, Matheron, Zwerman i Kleever. També és un bon instrument de treball, Spinoza: *Traité de la Réforme de l'Entendement*. Établissement du texte, traduction, introduction et commentaires par Bernard Rousset, Paris, Vrin, 1992; F. Mignini té anunciada una obra important sobre el TIE.

53. Per tal d'orientar-se dins els estudis hobbesians hom pot veure el conjunt de treballs: «Actualitat de l'estudi de Hobbes», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, VII, Barcelona, 1995.

54. *Experientia Vaga*: l'expressió és primerament baconiana: «Vaga enim Experientia et se tantum sequens (ut superius dictum est) mera palpato est, et homines potius stupefacit quam informat. At cum Experientia lege certe procedat, seriatim et continenter, de scientia aliquid inforari potest» *Novum Organum* & 100. Spinoza en fa un mode de percepció: «II. Est Perceptio, quam habemus ab experientia vaga, hoc est experientia, quae non determinatur ab intellectu; sed tantum ita dicitur, quia casu sit occurrit, et nullum aliud habemus experimentum, quod hoc oppugnat, et ideo tanquam inconcussum apud nos manet» TIE, 19.

Klever—⁵⁵ no determinada per l'enteniment que la fixa com a un punt de partida de la recerca. Efectivament, després de fixar el descontent com un ensenyament es decideix una *inquisitio*, una recerca moral en la qual Spinoza inscriu la temàtica metodològica fallida com a tal i que s'obre a una teoria de la definició com a punt de partida de la filosofia. El que ens interessa mostrar del contrast és que les «metodologies», malgrat que en disposaven,⁵⁶ no s'exposen en les formes metodològiques estandaritzades sinó amb d'altres revestiments que els permetien potencialment connectar amb públics més amples.

Com ha estat observat, les *Regulae* són entre els escrits inacabats de joventut de Descartes el més llarg i molt probablement l'últim.⁵⁷ Amb tota seguretat Descartes empra en la seva redacció fragments i materials més antics. La tesi de J. P. Weber estableix un intent d'estratificació el qual es troba injustament desatès en l'actualitat dels estudis cartesianes, sobretot a causa de la vigència de la lectura globalitzant de «l'ontologia» de les *Regulae* feta per J.-L. Marion.⁵⁸ Citant la promesa cartesiana a Guez de Balzac d'una «histoire de [son] esprit» Guido Canziani observa amb raó una diferència entre els motius autobiogràfics que apareixen als primers fragments de Descartes (1619-1621) i l'elecció de la forma autobiogràfica en el text literari que és el *Discours* (1637).⁵⁹ En l'estat actual del text els pocs fragments autobiogràfics de les *Regulae* tenen almenys una anterioritat narrativa perquè l'autobiografia, a diferència del que farà el *Discours*, no domina l'escriptura global del conjunt: en ells examinarem el fenomen de la *re-escriptura* cap a la forma pròpia del fallit tractat metodològic cartesià.

55. W. Klever: «Remarques sur le Tractatus de intellectus emendatione /Experientia vaga, paradoxa, ideae fictae» a *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques*, 71, 1, 1984 pp. 101-114.

56. Robinet, 1996, mostra la inserció de la temàtica de les *Regulae* en l'ambient de les Dialèctiques ramistes, però també les inflexions cartesianes que motiven que l'escriptura d'un *De Methodo* o una Dialèctica no fos represa com forma definitiva d'una redacció del text per a comunicar amb un públic.

57. G. Rodis-Lewis: *L'oeuvre de Descartes*, 1971, p. 89.

58. J. L. Marion ha insistit molt amplement en una lectura de les *Regulae* considerades com a un diàleg entre el jove Descartes i el *Corpus Aristotelicum*. La raó històrica és clara: sabem per la *Ratio Studiorum* que l'ensenyament de la filosofia en un col·legi de la companyia de Jesús es feia al segle XVII sobre la lectura i comentari de l'inici dels Primers Analítics, tots els Segons Analítics, l'Ètica Nicomaquea, fragments de la Física i la Metafísica. En aspectes parcials aproximacions entre temes de les *Regulae* i temes aristotèlics havien estat fetes per L. J. Beck (1953), J. Brunschvicg (1963), W. Röd (1971) i G. Rodis-Lewis (1971). L'intent exhaustiu de J.-L. Marion (1975) és com a tal valuósíssim i renova l'estudi de l'obra. Amb tot, el llibre de Marion es ressent en el seu conjunt pel fet que emmarqui la confrontació des de visions heideggeritzants de les «èpoques» i les «metafísiques».

59. G. Canziani: «Histoire autobiografica e fable del mondo tra le Regulae e il Discours» a *Descartes: Il metodo e i saggi*, pp. 163-184: «i motivi autobiografici e i riferimenti a esperienze personali che ricorrono con significativa frequenza nei primi frammenti di Descartes, sono bensì importanti, perché testimoniano dell'attenzione con cui il giovane filosofo riflette sulla propria vocazione e sulle proprie vicende, ma ovviamente costituiscono un documento non immediatamente assimilabile agli spunto di analogo contenuto che figurano nel quadro espositivo del Discours, ossia in un testo organico, letterariamente compiuto e costruito per la pubblicazione» p.164, nota 3.

a) La gènesi de la *regulatio* en l'apropiació de la *inventio*: l'inici de la Regla X

Una lògica s'aprèn o es fa servir? S'ensenya o es descobreix? Com es capta aquell moment de regularitat en el procedir que està a la base del que s'explicita en la formalitat lògica o el llenguatge de les metodologies? El començament de la Reg. X⁶⁰ és tot ell remissiu d'un passatge dels *Preambula* (1619)⁶¹ en el qual Descartes als 23 anys reflexiona sobre la seva primera experiència en els estudis i constata la seva tendència de voler arribar o descobrir (*invenire*) per ell mateix els *ingeniosius inventis* que li eren oferts (*oblatis*) en el seu aprenentatge. Ens trobem davant d'un cas del que s'ha anomenat «estructures dialògiques» (Blumenberg): el jove Descartes escriu l'any 1619 que davant dels enginyosos descobriments oferts, la qual cosa té l'estructura d'una *traditio* —una entrega efectiva intergeneracionalment rebuda—, es demanava (*quaerebam*) si no hi podria arribar per ell mateix, el que fa figura d'una resposta o recepció activa. Això què és? El moment inicial d'una vocació d'estudi i en conseqüència una constant enriquidora de tot moment de recepció en les relacions d'aprenentatge, o el senyal d'una ruptura entre l'ego, o subjectivitat, pròpia de la «modernitat» i les relacions de transmissió que es donen a societats premodernes o com ens calgui designar-les. Pensem que l'exegesi sobre el cartesianisme abusa molt sovint al predeterminar en el segon terme de la nostra alternativa qualsevol indicí que la lletra cartesiana li ofereix per tal de trobar la ruptura «moderna» en llocs on manifestament estem en la continuïtat i/o les tensions pròpies de tota transmissió, però en una escala de més curta durada que la d'un període històric multiseccular. Aquest és el cas que es manifesta en aquesta reflexió dels *Preambula*, la *inventio*, el descobriment, és primerament alguna cosa rebuda.

Allò que podríem anomenar la teoria cartesiana de la lectura és molt precisa; està regida per la semàntica de la *inventio* i del *invenire*. L'inici del comentari a la regla tercera prescriu com a beneficiosa la lectura dels llibres antics per dues raons: a) podem conèixer allò que ja ha estat correctament descobert i b) i advertir el que encara s'ha de repensar més en totes les disciplines.⁶² Això correspon a una experiència real en Descartes, per exemple en la seva formació musical en la lectura de Zarlini, en òptica de Kepler i

60. «Eo me fateror natum esse ingenio ut summam studiorum voluptatem, non in audiendis aliorum rationibus, sed in iisdem propie industria inveniendis semper posuerim quod me unum cum juvenem adhuc ad scientias addiscendas allexisset, quoties novum inventum aliquis liber pollicebatur in titulo, antquam ulterius legem, experiebar utrum forte aliquid simile per ingenitam quamdam sagacitatem assequer, cavebamque exacte, me mihi hanc oblectationem innocuam festina lectio prepiret. Quod toties successit, ut tandem animadvertim, me non amplius, ut caeteri solent, per vagas et caecas disquisitiones, fortunae auxilio potius quam artius, ad rerum veritatem pervenire, sed certas regulas, quae ad hoc non parum iuvant, longe experientia percepisse, quibus usus sum postea ad plures excogitandas. Atque ita hanc totam methodum diligenter excolui meque omnium maxime utile studendi modum ab initio sequutum fuisse mihi persuasi.» R. X, 403.

61. «Juvenis, oblatis ingeniosius inventis, quaerebam ipse per me possem invenire, etiam non lecto auctore unde paulatim animadverti me certis regulis uti», *Preambula*, AT, X, 214, 1-3.

62. «Legendi sunt Antiquorum libri, quoniam ingens beneficium est tot hominum laboribus nos uti posse; tum ut illa, quae jam olim recte inventa sunt, cognoscamus, tum etiam ut quanam ulterius in omnibus disciplinis supersint excogitanda admoneamur» R. III, 366, 15-19.

en la seva formació matemàtica en la de Clavius, Vieta o Faulhaber.⁶³ Una experiència real i ambígua perquè ultra aquesta funció positiva una lectura massa assídua ens pot transmetre també errors.⁶⁴ Però també perquè l'enginy natural dels escriptors els porta a argumentar molt subtilment en les qüestions més controvertides i a amagar la manera com han arribat als seus descobriments més clars.⁶⁵ En conseqüència, l'aprenentatge té un moment o factor negatiu en la lectura i les afirmacions dels altres.

Non lecto auctore... (Preambula, 1619). *Non quid alli senserit...* (enunciat de la Regla III, abans de 1628). Ens trobem aquí davant d'una constant que separa Descartes de l'afany erudit propi de l'humanisme renaixentista. Assistim a una oposició entre el saber sedimentat i transmès mitjançant la lectura i l'ensenyament, i l'acte de saber propi definitori de la mateixa idea del coneixement. El moviment inicial dels enunciats de les tres primeres regles *prescriu* la finalitat dels estudis en la direcció de l'enginy cap a la formulació de judicis sòlids i vertaders sobre tot el que es presenta. En conseqüència convé (*oportet*) dedicar-se als objectes, dels que veiem que els nostres enginyers en puguin tenir un coneixement cert i indubtable, i sobre aquests objectes proposats al nostre estudi no hem de demanar el que en pensen els altres: ni la memòria de les demostracions, ni la lectura de tot Plató i Aristòtil ens fan matemàtics o filòsofs, sinó el nostre enginy apte per a resoldre problemes o el nostre judici ferm sobre el que se'ns proposa.⁶⁶ La primera part de l'enunciat de la R. X mostra molt bé el doble moviment de recepció i de negació de l'erudició que té l'experiència cartesiana del coneixement: per tal que l'enginy esdevingui capaç s'ha d'exercir en cercar allò mateix que ja ha estat descobert pels altres.⁶⁷ L'inici del comentari de la R. X. és el lloc remissent del fragment dels *Preambula* que fins ara hem comentat. René Descartes ens explica com és el seu enginy natural pel que troba més gust en arribar a les raons per la pròpia *indústria* que no escoltant les raons dels altres. Aquesta experiència va lligada també a una operació sobre la lectura que és qualificada de *oblectatio innocua*. Marion comentant aquest passatge insinua que aquest plaer no fóra tan innocent:

63. «Cum primum ad Mathematicas disciplinas animum applicui, perlegi protinus pleraque ex iis, quae amb illarum Auctoribus tradi solent» R. IV-B, 374, 16-18. Sobre la primera formació matemàtica del jove Descartes hom pot veure: Pierre Costabel: «L'initiation mathématique de Descartes», *Archives de Philosophie*, 46, 1983, pp. 637-646.

64. «Sed interim valde periculosum est, ne quae fortitan errorum maculae, ex illorum nimis attenta lectione contractae, quantumlibet invitis et caventibus nobis adhaereant» R. III, 366, 19-22; «Sed mihi persuadeo, prima quaedam veritatum semina humanis ingenii a natura insita, quae nos, quotidie tot errores diversos legendo et audiendo, in nobis extinguimus» R. IV-B, 376, 12-16.

65. «Eo enim scriptores solent esse ingenio, ut quoties in alicuius opinionis controversae discrimen inconsulta credulitate delapsi sunt, nos semper eodem trahere conentur subtilissimis argumentis; contra vero, quoties aliquid certum et evidens feliciter invenerunt, nunquam exhibeant nisi variis ambagibus involutum, timentes scilicet ne simplicitate rationis inventi dignitatis minuat, vel quia nobis invident apertam veritatem» R. III, 366-23, 367-3.

66. «neque enim unquam, verbi gratia, Mathematici evaderemus, licet omnes aliorum demonstrationes memoria teneamus, nisi simus etiam ingenio apti ad quaecumque problemata resolvenda; vel Philosophi, si omnia Platonis et Aristotelis argumenta legerimus de propositis autem rebus stabile iudicium ferre nequeamus ita enim, non scientias videremur didicisse, sed historias» R. III, 367, 16-23.

67. «Ut ingenium fiat sagax», exercere debet in iis quaerendis, quae jam ab aliis inventa sunt» R. X, 403, 8-9.

perquè ja no estem en el plaer que procura allò vertader, sinó en el plaer de la nostra pròpia indústria independentment de la naturalesa de la qüestió.⁶⁸ Si se'm permet l'observació, aquest «ja» té tota la malignitat de la superstició historicista. És cert que la confessió cartesiana té aquí tot l'aire d'una excusa no demanada, una certa acusació, doncs; però també és cert que aquesta pot ser llegida sincrònicament. Efectivament, René Descartes contraposa la seva *summa voluptas studiorum* a la d'altres contemporanis mitjançant una imatge bel·licosa, en la qual ell estaria en un cert excés;⁶⁹ però precisament per aquest motiu l'ensenyament de l'enunciat descompta la possible *hybris* individual cap a un ensenyament aplicable a tota mena d'enginyers. La lectura, creiem, s'ha d'afinar, doncs, cap al sentit de l'ensenyament o precepte comú, perquè a diferència de 1619, ara, en la *re-escritura* de l'anotació particular en el registre de la reforma dels estudis, estem davant d'alguna cosa que abans de ser —si és que ho és— el senyal d'una època, és sobretot un component del diàleg que l'escriptura filosòfica obre amb els seus destinataris immediats.

Paulatim... Longa experientia... La motivació del que acabem de dir és tant més forta si som atents a la resta del paral·lelisme entre l'anotació dels *Preambula* i el moment inicial de la R. X. : *paulatim animadverti me (1619) respecte longa experientia percepisse (ca. 1628); certis regulis (1619) respecte sed certas regulas uti (ca.1628)*. Hi ha un llarg advertiment de l'ús de *regulae* en la *inventio*. És en la joia del comprendre, després de la lluita, si hom vol, que la regularitat es manifesta com alguna cosa que ja s'ha realitzat com a tal regularitat. Hi ha aquí una possible lliçó a la nostra raó actual des de la situació cartesiana que val més enllà de l'epistemologia o metodologia per la comprensió de la real manera d'existir de tot tipus de normes, lleis, preceptes, o receptes: allò que és sempre primer és *la bondat d'un resultat* i la seva repetició (*quod toties succesit*). Descartades l'erràtica i cega disquisició o la fortuna com explicació del bon resultat repetidament obtingut, hom constata que s'arriba a la veritat de les coses mitjançant l'ús d'una regulació que pot ser explicitada amb algun esforç.

b) El cultiu cartesià de la «Mathesis Universalis»: la regla IV-B

La regla IV-B que conté les dues úniques aparicions de «Mathesis Universalis» en tot el Corpus Cartesià és l'altra fragment autobiogràfic de les *Regulae*. En ell el jove Descartes recorda la seva experiència en l'estudi de les disciplines matemàtiques, i el cultiu de la *Mathesis Universalis* quan es dirigeix cap a estudis i ciències més altes.⁷⁰ Podríem dir, que tot el fragment és un adéu als estudis matemàtics. Això ja causà la sorpresa de Baillet, el biògraf de Descartes. Segons J. P. Weber (1964) *la insularitat de la Regula IV-B* dintre del Corpus Cartesià fóra irreductible: «és un text

68. Trad. Marion *nota ad loc.* p. 214.

69. «Verum, quia non omnium ingenia tam propensa sunt a natura rebus proprio arte indagandis, haec propositio docet». R. X, 404, 5-7.

70. R. IV-B, 377, 10 «cum a particularibus studiis Arithmeticae et Geometriae ad generalem quamdam Matheseos investigationem revocassent»; R. IV-B, 379, 8 «quaecumque superioribus studiis notatu digniora percipi».

exterior al text final de les *Regulae ad directionem ingenii*. Existeix un fet de crítica textual molt clar: el manuscrit de Hannover comprat per Leibniz l'any 1676 (=H) separa aquest fragment de tota la resta. Les dues altres úniques fonts del text de les *Regulae* són: (a) *L'editio princeps* d'Amsterdam de 1701(=A), sobre la qual es fonamenta preferentment l'edició de Charles Adam (AT, X); i, (b) la versió holandesa de Glazemaker⁷¹ de 1684 (=N). Actualment l'autoritat sobre el text de les *Regulae* és l'edició crítica de Giovanni Caprulli (1966). Caprulli refusa seguir el criteri d'H sobre la col·locació a l'edició del fragment IV-B⁷². Les edicions de Springmeyer (1972) i Gäbe (1974) són les úniques que fan el mateix que el manuscrit de Hannover.

El fragment R. IV-B comença així: *Cum primum ad Mathematicas disciplinas animum aplicui...* Primerament ens ocuparem d'*animus*. Tenim *animus aplicui/exonerata memoria animum ad caetera transferre*, respectivament al principi i al final del fragment. Aquestes són les dues úniques ocurrences d'*animus* al fragment⁷³. Descartes diu que aplicà l'esperit, ànim o cor *ad Mathematicas disciplinas*, a les disciplines matemàtiques, expressió que recorda el passatge del *Discours de la Méthode* que parla de «toutes ces sciences particulières qu'on nomme communément mathématiques» (AT, VI, 19, 30-31). Estem en un moment de record d'un començament que ha estat viscut com iniciació a la recepció d'una pluralitat de sabers: Aritmètica, Geometria, Música, Perspectiva, Astronomia...⁷⁴ Quan Descartes recorda les seves primeres lectures matemàtiques s'està referint als *Elementa* d'Euclides i amb tota seguretat a l'edició feta per Clavius que cita en una carta a Mersenne.⁷⁵ El que Descartes recorda és la insatisfacció, o la decepció, que la lectura dels llibres matemàtics li causà, perquè malgrat el que sobre els nombres i les figures s'hi aprenia, no s'explica, no es mostra el seu perquè i com s'hi arribava: «sed quare haec ita se habeant, et quomodo invenirentur menti ipsi non satis videbantur ostendere». El motiu clau és l'*invenire*, el problema és la *inventio*, un tema anterior i posterior a la Regula IV-B. Això és una constant de la reflexió cartesiana sobre els estudis: ja a les seves primeres anotacions, i al començament de la Regula X

71. Glazemaker també és l'autor de la versió holandesa de les *Opera Postuma* de Spinoza.

72. «Cette interversion in H est due probablement au caractère *autobiographique* du passage qui interrompt le développement. Dans le mms. original comme on peut le voir par les notes marginales de Baillet (1691), le passage devait être à la même place que celle où le trouve in AN». Caprulli, 1966, p. 86 nota 11.

73. Com cal traduir *animus* en aquest dos llocs? Pel mateix terme i que aquest sigui distint amb el que s'ha traduït *ingenium*. De les traduccions consultades únicament Salvi Turró compleix aquest requisit. Brunschvicg obvia el primer *animus* i tradueix el segon per *esprit*, paraula amb la que també tradueix *ingenium*; Navarro Cordón fa el mateix; Marion tradueix els dos llocs per *esprit* com *ingenium*, Glazemaker (1684) tradueix a N *animus* per *geest*, paraula que d'altres vegades tradueix també *mens*, i *ingenium* es traduït unes vegades per *versant* i d'altres per *vermunft*. Penso que s'ha de reaccionar, en la mesura del possible, davant l'anivellament per homogeneïtzació de la riquesa de matisos que té el vocabulari de la gran tradició filosòfica en els noms de les facultats o capacitats humanes.

74. El *Comimbricensis* promogut per Fonseca reconeix com a «matemàtiques»: l'Aritmètica, la Geometria, la Música, la Perspectiva i l'Astronomia: *In octo libros Physicorum*, 1591. Zamberti (1510), Clavius (1589) i Commadin (1589) als seus comentaris als *Euclidorum Elementa* donen com a «matemàtiques»: l'aritmètica, la música, la geometria i l'astronomia.

75. AT, I, 71.

—l'altre passatge autobiogràfic de les *Regulae*, com hem vist—, o a la correspondència.⁷⁶

Cum primum ad Mathematicas disciplinas animum aplicui... // Mathesis Universalis excoluit. . . // animum ad caetera [= altiores scientias] transferre. Tenim, doncs, que la R. IV-B va de la pluralitat a la pluralitat. La repetició *animum aplicui/animum ad caetera transferre* ens dona el sentit del tot com les motivacions d'una transferència de l'*animus* des de la plural atenció a les disciplines matemàtiques fins també a una final atenció plural a ciències més *altas que la Mathesis Universalis*. Abans de fer aquest trànsit, que no es fa davant nostre, Descartes pensa redactar un llibret-recordatori per a un seu ús personal.

3. La problemàtica de Mathesis Universalis per tal de fer d'eix interpretatiu del tot del cartesianisme

Una de les sorpreses en començar el meu estudi de Descartes fou la següent: com és que l'expressió «Mathesis Universalis» (=MU) que ocupa tant d'espai en els comentaristes i en la interpretació heideggeriana surt tan episòdicament en els textos cartesianes? A part de la Reg. IV-B, com a tal expressió no surt més en tot el corpus cartesià. L'expressió *Mathesis Universalis*, reapareix aquesta vegada junt amb *Methodus*, en el títol de l'obra de Franz van Schooten fill —l'autor de les figures dels *Essais* i dels *Principia*—: *Principia Matheseos Universalis, seu Introductio ad Geometria Methodum Renatii Cartesii* (1651). La temàtica de la *Mathesis Universalis* planteja, creiem, tres problemes distints que convé separar i tractar amb molta cura cada un d'ells i les seves relacions: a) «l'estatut» de R. IV-B en el conjunt de les *Regulae*. b) El caràcter de constant de MU en el desplegament de l'escriptura cartesiana. c) La funció que realitza MU en la comprensió global del cartesianisme.

a) L'estatut de la R. IV-B en el conjunt de les *Regulae*

El problema de la situació o de l'estatut del fragment R. IV-B en la totalitat de les *Regulae* és abans que cap altra cosa un problema en l'interior de la crítica textual d'aquesta obra com un tot. Hi caben dues úniques solucions possibles:

(1) *l'aïllacionista* que considera que el fragment IV-B és anterior a la configuració de l'escriptura de les *Regulae* i que testimonia un episodi anterior a la temàtica metòdica.⁷⁷

(2) *la continuista* que considera que el conjunt de la R. IV fa una unitat dintre la temàtica metòdica de les *Regulae*.⁷⁸

76. A Hogelande 8 de febrer de 1640: «In eundem enim fere sensum duo soleo in Mathesi distinguere: historiam scilicet et scientiam.... Per Scientiam vera, peritiam quaestiones omnes resolvendes, atque adeo *inveniendi* propria industria illud omne quod ab humano ingenio in ea scientia potest *invenire*» AT, XII, Supplement 2, 10-16.

77. Weber, 1964, 1971; Springmeyer; Gäbe; Sales, «La situació filosòfica de René Descartes» a *Estudis Cartesians*, Barcelona, Barcelona d'Edicions, 1996 (= 1988).

78. Marion, 1977, p. 55-56, Robinet, 1996, p. 249.

Persistim en la creença en la insularitat textual de R. IV-B: és estrany a l'escritura inicial que no és autobiogràfica, i al nivell del tractat inacabat del mètode. És un episodi aïllat en l'escritura cartesiana: MU és una cosa que ja ha estat cultivada (*excolui*) i si es vol posar per escrit (*libellus = tractatus* 0) es fa com un recordatori en l'interior del trajecte privat dels estudis del jove René Descartes, quan passa a una altra cosa distinta i superior. A R. VIII-A l'única ocurrència de «mathesis» fora de IV-B ens instrueix d'una oposició, la qüestió sobre la línia anaclàstica «non ad Mathesim pertineat, sed ad Physicam»; oposició que està emmarcada per una referència a l'estudi amb l'oposició «solius Mathematicae studiosus» / «non solius Mathematicae studiosus» amb una referència en el segon cas a la universalitat en els termes, prudencials, de la R. I: «de omnibus quae occurrunt». Les referències a *Mathesis* a les *Regulae* tenen clarament una universalitat menor que l'anunciada des de la primera regla amb el llenguatge de la reforma dels estudis.

Pensem que R. IV-A reescriu IV-B de la mateixa manera com l'inici de la R. X transcriu el fragment dels *Preambula* de 1619. A R. IV-A hi ha una referència a un lector que, a diferència de Descartes, no ha cultivat la MU, i hom parla de l'Aritmètica i la Geometria com a fruits dels «principis innats del mètode». Si suposem que aquests principis innats del mètode són d'alguna manera equivalents a la MU podríem escriure:

MU (R. IV-B) (1619) = «principis innats del mètode» R. IV-A (ca. 1628) (1)

El fet que el terme MU reaparegui a la tradició immediata dels deixebles geomètrics de Descartes ens permet escriure:

MU (1651) = *Methodus Geometriae* (1637) Renati Descartes (2)

b) El caràcter de constant de *Mathesis Universalis* en el desplegament de l'escritura cartesiana

Contemplem la naturalesa del problema suposant que el resolguem positivament. Això és: MU és una constant en el desplegament evolutiu de l'obra de René Descartes. Tenim com tenim únicament dos extrems de la cadena: la primera i única aparició en l'escritura directament —i secretament— cartesiana, i la seva reemergència en els seus deixebles matemàtics, hem de suposar, per força, una sèrie d'estadis intermedis en la forma d'al·lusions, sinònims, o tradicions orals induïdes. Ens caldria, primerament, enumerar *tots* els candidats, per tal de jerarquitzar tot seguit la seva viabilitat de substitució i finalment discutir les seves relacions. La manera historicista, heideggeriana o no, de comprimir el passat filosòfic en fórmules molt generals, per tal de decretar la seva caducitat i obrir-se amb desimboltura a futuracions, ha determinat que hom pensi en aquest, com en d'altres casos, que la sentència-resum és arreu; si la lletra no la porta, l'esperit ens la mostra a cada pas. Descartes determinaria el sentit de la filosofia moderna com un idealisme cognoscitiu que faria del tot cognoscible una homogeneïtat com a *mathesis universalis*. Així la interpretació absol la lectura de la paciència del treball i li dicta el seu sentit final. Enfront d'això convé interrogar-se amb precisió: entre (1) i (2) quina seqüència ens pot

donar les pistes de l'absència-presència de MU? Sense ànim de ser exhaustius —però tampoc n'hi ha massa més— podem determinar: els principis innats del mètode de R. IV-A (ca. 1628) (X1); «projet d'une science universelle» (A Mersenne, mars 1636, AT, I, 339) (X2); el «mèthode générale» (A l'abbé de Cérizy?, abril 1637, AT, I, 370, 10) (X3); «mathesis pura atque abstracta» (1641) (5a. Med. AT, VII, 65) (X4); «la logique qui apprend à bien conduire sa raison pour découvrir les vérités qu'on ignore» (1647) (*Lettre-Preface* de la traducció francesa dels *Principia*, AT, IX, 13-14) (X5). Si X1 és la font de l'aritmètica i la geometria, ho és de MU, el mètode explícit en les qüestions perfectament compreses i les natures simples i les compostes per l'enteniment, que té una formalitat en la teoria de les proporcions? Com pot estendre's més enllà, el més enllà de la Mathesis de R. VIII-A, segueix essent MU? X2 i X3 són molt clarament el conjunt de les ciències tractades en la publicació de 1637, com a «fruits del mètode» en les quals cal incloure, àdhuc, la moral provisional; X4 és MU però ho és la seva aplicabilitat «física»? X5 torna a ésser com X1 una lògica natural, tècnicament làbil. La MU pròpiament dita en la mesura que es faci coincidir amb la teoria de l'*ordo* té, sembla, una textura tècnicament forta i una aplicabilitat hipotètica; l'increment cognoscitiu posterior sobre aquesta aplicabilitat i sobre el *nobilissimum* exemple de la valoració del coneixement i els seus límits compleix la lògica cartesiana en el seus resultats i n'impedeix la seva explicació.

c) La funció de *Mathesis Universalis* en la comprensió del cartesianisme

En aquesta ocasió no fem sinó plantejar formalment el problema i mostrar la seva complexitat, la qual esdevé pura confusió sobretot si barregem elements documentables en l'escriptura cartesiana amb hipòtesis heurístiques posteriors en el moment d'anar arranjant candidats com a testimonis d'una continuïtat. És evident que «onto-théologie universelle (absolument) parce que première» (Marion. p. 64) (Xa), o bé, des d'una altra perspectiva l'equivalència del contingut de les *Regulae* amb *Mathesis universalis libri III* (Robinet, 1996. p. 189) o amb Dialèctica (Xb) són d'una naturalesa distinta a les fórmules cartesianes que poden ser o no ser equivalents a la primitiva de 1619 o a la reemergent de 1651. Mentre X1, X2, X3, X4, X5 són candidats a establir-se en la feina de la discussió del caràcter constant o episòdic, parcial o general dintre el sistema de la filosofia cartesiana de *Mathesis Universalis* a l'escriptura cartesiana, Xa i Xb ja són respostes com interpretacions a la qüestió que caldria pacientment aclarir. Xa i Xb es situen a l'ombra de l'arbre de la *saviesa* de la carta-prefaci a la traducció francesa dels *Principia*, i rivalitzen entre si com a eixos principals de la nostra actual interpretació global del cartesianisme com a fenomen històric. Ara no les discutirem; creiem, però, que per a fer-ho ens cal habitualment diferenciar dins l'homogeneïtat d'un text continu que fóra el cartesianisme, la pluridimensionalitat comunicativa de l'escriptura filosòfica cartesiana, que tampoc és el tot de la unitat de l'acció filosòfica de René Descartes. El que la reemergència del terme MU es faci pels deixebles cartesianes geomètres ens pot servir com a indicatiu que el terme ha tingut una vida oral en aquest domini; una vida secreta, no necessàriament en el secret

d'una conspiració, sinó en el secret d'un diguem-ne «seminari». Descartes ha format deixebles geòmetres i entre ells podia circular el terme que equival al mètode de la geometria cartesiana. És possible també, gairebé ho podem donar per segur, que Descartes preferia els seus deixebles geòmetres als que no ho eren; però les escriptures de la comunicació de la filosofia cartesiana es dirigeixen a públics geòmetres i no-geòmetres.

4. Reforma dels estudis i Tractat sobre el mètode

1. Sobre l'experiència que els materials autobiogràfics anteriors a l'adopció de l'escriptura primera pròpia de les *Regulae* manifesten, aquestes es narren primerament a un lector com una sèrie d'enunciats normatius amb el llenguatge de la reforma o reorientació dels estudis i amb el seu comentari. Tota la primera regla i l'inici de la segona es troben saturats de referències als estudis. Des d'aquesta perspectiva també es pot entendre millor la relació entre la R. IV-A (*Methodus*) i la R. IV-B (*Mathesis Universalis*), que és una relació de reescriptura des del registre autobiogràfic (IV-B) al nou registre de l'adveniment de *Methodus* en la temàtica inicial de la reforma dels estudis (IV-A). El final de la regla IV-B i la primera escriptura pròpia de les *Regulae* expliquen el problema de la R. VIII que discerneix entre el que només *estudia* matemàtica (estadi IV-B *excoluit*) i el que *estudia* segons els termes de la primera regla.⁷⁹ El final de la regla IV-B situa en un temps passat el cultiu de la *Mathesis Universalis*, en un context que comporta l'aparició de *tractare* referit a *altiores scientias*, per les que cal entendre l'Òptica i la Física. Aquest moment conclusiu del fragment autobiogràfic fa una referència al text que s'escriu sota el terme *libellus* que hom pot traduir per «opuscle» (trad. Marion, Navarro Cordón) o *petit livre* o «llibret» (J. Brunschvicg, Salvi Turró). Podem identificar aquest moment germinal de la voluntat d'escriptura, propòsit d'escriure un recordatori privat, com el moment zero del *Tractatus de Methodo*. Al lloc clarament paral·lel de la Reg. IV-A es parla de mètode i de tractat sense menció de la *Mathesis Universalis*, que no ha cultivat el lector, i en el seu lloc hom parla de l'aritmètica i de la geometria com a fruits espontanis del principis innats del mètode (X1). Ara el *libellus* esdevingut *tractatus* es dona com a tasca el cultiu d'aquests principis. Però mentre el *libellus* té una funció de recordatori d'un ús privat en el moment de passar d'uns estudis a uns altres estudis, el *tractatus* es realitza per tal de comunicar amb un públic. Com es realitza el *tractatus* efectivament davant dels ulls del lector de les *Regulae*? La semàntica de *tractatus*, *tractare* a les *Regulae*, és com una *veu en off* que totalitza i amplia l'abast del comentari als preceptes que se'ns van presentant cap a seva inconclusió. La primera aparició de *tractat* és una declaració d'intencions.⁸⁰ Les tres següents embolcal·len

79. «...Quaerat aliquis solius Mathematicae studiosis lineam illam, quam in Dioptricam anacasticam vocant... aliquis, non solius Mathematicae studiosus, sed qui, juxta regulam primam, de omnibus quae occurrunt veritate quaerere cupiat...» R. VIII X, 393, 23-4... 394, 19-21.

80. «Hoc vero ego praecipue in hoc Tractatu faciendum suscepi...» R. IV (final), X, 372, 25-26.

amb solemnitat la teoria de l'*ordo*.⁸¹ D'altres es refereixen a la tercera part ja no escrita.⁸²

2. Hi ha dos llocs on l'estructura completa del *tractat* sobre el mètode s'anuncia: En l'un l'esquema és: 1) estudi de l'enteniment i les restants facultats cognoscitives; 2) examen de les coses mateixes com a natures simples i natures compostes; 3) estudi de les natures compostes per l'enteniment i 4) estudi de les natures compostes *a parte rei* (R. VIII, 398-9). En l'altra, la divisió d'allò que s'ha de conèixer es fa entre proposicions simples i qüestions. La preparació per a la comprensió de les proposicions simples és l'objecte del primer llibre. Les qüestions es divideixen: perfectament compreses, objecte del segon llibre, i les imperfectament compreses, objecte del tercer llibre. (R. XII, (final) 428-29). El que aquests dos projectes de totalització del Tractat siguin més o menys compatibles determina la qüestió de l'homogeneïtat i coherència del manuscrit conservat com a lloc del tractament de la metodologia cartesiana.

3. La presència en l'interior del comentari als preceptes de l'anunci de l'estructura del tot ens permet determinar amb claredat que no ha estat escrit pel Descartes del pla de les *Regulae*. Segons les dues perspectives apuntades, el que Descartes ha deixat de tractar en el manuscrit fóra respectivament: les *naturae* experimentades com a compostes *a parte rei* (R. VIII) o les *qüestions* imperfectament compreses (R. XIII). L'una i l'altra cosa determinen l'objecte de la física respecte del de la matemàtica. Aquesta part és la millor resolta en els *Essais* de 1637 i el seu estatut ha estat teoritzat a la sisena part del *Discurs*. Allò no escrit a les *Regulae* s'ha beneficiat, com veurem, d'un increment cognoscitiu.

4. La referència a la totalitat de la publicació de 1637 permet formular-nos, encara, un altre interrogant: què és el que s'amaga del total Tractat del Mètode ja escrit i de la totalitat del projecte en el conjunt de la publicació de 1637? La resposta és la qüestió sobre la naturalesa de l'enteniment i els límits del coneixement humà, el *nobilissimum exemplum* de R. VIII, que també s'ha beneficiat d'un increment cognoscitiu. La part no comunicada del mètode és la filosofia crítica, reescrita a la filosofia primera o metafísica mitjançant el dubte; però això és el que positivament sabem que l'escriptura cartesiana de 1637 ha restringit o rebaixat⁸³.

5. Amb què Descartes ha progressat si els tractats començats a París de la carta del 15 d'abril de 1630 són les *Regulae*? Descartes respon a Mersenne el 15 d'abril de 1630 que la raó que hagi abandonat uns tractats co-

81. «Etsi nihil valde novum haec propositio docere videatur, praecipuum tamen continet artis secretum, nec ulla utilior *in toto hoc Tractatu...*» R. VI, inici, X, 382 7-9; «quia nihil aliud fere *in reliquo Tractatu* habemus faciendum, ubi exhibebimus in particulari quae hic in genere complexi sumus» R. VII (final), X, 392, 5-8; «Et quidem *in toto Tractatu* conabimur vias omnes, quae ad cognitionem veritatis hominibus patent, tam accurate persequi et tam faciles exhibere, ut quicumque hanc *totam methodum* perfecte didicerit» R. VIII-B (final) X, 399, 22-25.

82. «...quae quomodo facienda sint, *ex tertia parte hujus Tractatus* clarius patebit» R. XIII, X, 432, 12-13; «Notandumque est, his quatuor regulis nos adhuc usuarios *in tertia parte hujus Tractatus*» R. XVI (final), X, 459, 1-2.

83. L'exposició de la quarta part del *Discours* opera una reducció de tot allò comunicable amb la intenció de minimitzar el moment del dubte. Descartes ho diu repetidament a Silhon, març 1637 (AT I, 353-354), a Mersenne, 27 abril 1637 (AT, I, 348-351) au P. Vatier, 22 febrer 1638 (AT I, 558-565).

mençats a París abans de marxar cap a Holanda és que mentre hi treballava adquirir més coneixement que en tenia en començar-los.⁸⁴ Si identifiquem aquests tractats amb les *Regulae*, com s'acostuma a fer, podem identificar el complex *Le Monde-Dioptrica-Meteors* com el «nouveau projet» on s'inscriu el tractament de les qüestions imperfectament compreses⁸⁵, i el petit tractat de Metafísica de 1629 com le «nouveau projet» on es tracta la qüestió dels límits del coneixement humà. Si això és així, la teoria del mètode ja no està disponible com a escriptura teòrica per a la publicació de 1637 més que en la seva part general: en els «preceptes que preparen la força cognoscitiva a intuir més distintament i examinar més finament qualsevol objecte», que és «tot allò que d'alguna manera pot tornar més fàcil l'ús de la raó».

6. De què és pràctica el mètode? Hom repeteix ben sovint en parlar del mètode cartesià l'afirmació del mateix Descartes que el mètode consisteix més en pràctica que en teoria. Convé demanar-nos com feia Daniel Garber l'any 1987: però, de quina pràctica es tracta? La qüestió mereix ser replantejada sense restringir-la, com fa Garber, a la discussió del testimoni cartesià al P. Vatieur sobre el *Discurs VIII* dels *Meteors* ni sense identificar molt fàcilment un mètode de les *Regulae* per a comparar-lo. Si fem això retindrem d'aquest testimoni la diferència entre l'*ars docendi* i l'*ars inveniendi*. Des d'aquesta perspectiva ens obrirem a la força de la resposta cartesiana de 1637: el mètode és pràctica de què?... de la conducció de la raó que cerca la veritat en les ciències i l'obté en la *Dioptrica*, els *Meteors*, la *Geometria*⁸⁶, la *Metafísica*, la *Física* i la *Medicina*⁸⁷ i també la moral de la tercera part del *Discurs del mètode*.⁸⁸

84. «Que si vous trouvez étrange de ce que j'avais commencé quelques autres Traités étant à Paris, lesquels je n'ai pas continués, je vous en dirai la raison; c'est que, pendant que j'y travaillais, j'acquerrais un peu plus de connaissance que je n'en avais eu en commençant, selon laquelle me voulant accommoder, je étais contraint de faire un nouveau projet, un peu plus grand que le premier: ainsi que, si quelqu'un, ayant commencé un bâtiment pour sa demeure, acquerrait cependant des richesses qu'il n'aurait pas espérées et changeait de condition, en sorte que son bâtiment commencé fût trop petit pour lui, on ne le blâmerait pas si on lui en voyait recommencer un autre plus convenable à sa fortune». AT, I, 137-138.

85. A Mersenne, 10 de maig de 1632: « car depuis deux ou trois mois, je me suis engagé fort avant dans le Ciel; et après m'être satisfait touchant sa nature et celle des astres que nous y voyons, et plusieurs autres choses que je n'eusse pas seulement osé espérer il y a quelques années, je suis devenu si hardi, que j'ose maintenant chercher la cause de la situation de chaque étoile fixe. Car, encore qu'elles paraissent fort irrégulièrement éparses çà et là dans le Ciel, je ne doute point toutefois qu'il n'y ait un ordre naturel entre elles, lequel est régulier et déterminé. Et la connaissance de cet ordre est la clef et le fondement de la plus haute et plus parfaite science que les hommes peuvent avoir touchant les choses matérielles; d'autant que par son moyen on pourrait connaître a priori toutes les diverses formes et essences de corps terrestres, au lieu que, sans elle, il nous faut contenter de les deviner a posteriori, et par leurs effets». AT, I, 250-251. A Vatieur, 22 de febrer de 1638: «J'ai bien pensée que ce que j'ai dit avoir mis en mon traité de la Lumière, touchant la Création de l'Univers, soit incroyable; car il n'y a que dix ans, que je n'eusse pas moi-même voulu croire que l'esprit humain eut pu atteindre jusqu'à de telles connaissances, si quel autre l'eût écrit» AT, I, 561.

86. «parce que je prétends...que les choses qu'ils contiennent n'ont pu être trouvées sans elle», el mètode és l'*ars inveniendi* i que s'ha exercit i que ha trobat el que els Tractats ensenyen. Et «je nomme les Traités suivants... són Tractats, és a dir, ensenyen, ho expliquen tot, són teòrics. «Essais de cette Méthode...» «Essais» s'ha de llegir en el seu sentit de prova, i sobretot sense tallar mai aquí el sentit de la qualificació, no estem davant d'uns Tractats-Essais, sinó Essais de cette méthode, escrits que ensenyen, que ho expliquen tot, que proven el mètode.

87. «comme ainsi j'ai inseré quelque chose de Métaphysique, de Physique et de Médecine dans le premier Discours».

88. «quelques unes de celles de la morale qu'il a tirée de cette méthode», AT, VI, 1, 5-7.

Tenim, doncs, que les *Regulae* ens mostren a) les arrels biogràfiques del tema de la *mathesis universalis*, b) una primera voluntat de comunicació com escriptura lligada a la reforma dels estudis en la qual s'insereix la temàtica del mètode, c) una totalització de la tasca ja empresa enllaçada a la «consideració» de l'escrit com a tractat del mètode.

Tenim també, finalment, testimonis sobre un doble increment cognoscitiu posterior a l'estat del manuscrit inacabat: la naturalesa de l'explicació en física i la fonamentació del saber mitjançant l'exercici del dubte. Descartes ha buidat el *tractatus* del mètode entre l'escriptura immediatament anterior de la reforma dels estudis desgranada en regles o preceptes i la posterior comunicació dels resultats del mètode. El *tractatus de methodo* cartesià acaba per no trobar la seva escriptura pròpia; concebut en un moment de pobresa, com a crítica a la lògica rebuda (Marion), imitant, a estones, les dialèctiques ramistes (Robinet), les seves restes quedaran amagades: el tractat científic divulgat a un públic el més ample possible com assaig del mètode, la confiança autobiogràfica, la meditació, la resposta a l'objecció, el tractat escolar, la correspondència, la polèmica i, àdhuc, l'inici d'un diàleg, són el conjunt de les escriptures cartesianes on es reflectí el seu enriquiment posterior. El misteri de l'atopia de la lògica cartesiana estaria en el hiatus entre l'escriptura cartesiana i la totalitat de la seva acció filosòfica.⁸⁹ Una lògica s'aprèn o es fa servir? S'ensenya o es descobreix? La resposta cartesiana és que una lògica, *l'ars inveniendi*, es descobreix i es fa servir, també en l'ensinistrament a d'altres de l'habilitat geomètrica rebuda com a font de claredat, d'una claredat, parcial, si hom vol, però benèfica a la fi. De l'exercici amb *l'heur*⁹⁰ s'obtenen uns resultats que és bo comunicar als altres: Descartes ho farà en les seves escriptures públiques.⁹¹

89. Hem tractat de la qüestió del mètode en Plató, Descartes i Husserl a «Camins fills de les qüestions (sobre Mètodes)», *Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó: Llibertats i liberalismes*, Barcelona, Barcelona d'Edicions, 1994, p. 95-124.

90. «Pour moi, si j'ai ci-devant trouvé quelques vérités dans les sciences (et j'espère que les choses qui sont contenues en ce volume feront juger que j'en ai trouvé quelque-unes), je puis dire que ce ne sont que des suites et de dépendances de cinq ou six principales difficultés que j'ai surmontées, et que je compte pour autant de batailles où j'ai eu *l'heur* de mon côté» DM, 6a.part, AT, VI, 76.

91. Hem desplegat aquesta perspectiva en una posterior comunicació al Centre d'Estudis Cartesians de la Societat Catalana de Filosofia: «*L'heur* cartesià i la publicació de 1637». *Heur* és un terme que té al DM dues úniques ocurrences. L'esmentada a la nota anterior i la següent: «je pense avoir beaucoup d'*heur*, de m'être rencontré dès ma jeunesse en certains chemins qui m'ont conduit à des considérations et maximes, dont j'ai formé une méthode, par laquelle il me semble que j'ai moyen d'augmenter par degrés ma connaissance, et de l'élever peu à peu au plus haut point, auquel la médiocrité de mon esprit et la courte durée de ma vie lui pourront permettre d'attendre». AT, VI, 3.